

Veiledning i arbeidslaget

Tidlig innsats for små barn med store motoriske utfordringer
og behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)

Innholdsfortegnelse

Forord	3
 Del 1 – Veiledning i arbeidslaget	5
Mulige barrierer	6
Veileder og veilederkompetanse	7
Kompetanse og samordning av tjenester og tiltak ...	8
Livslang bistand	8
 Del 2 – Innhold i oppfølgingen	9
La oss leke	10
Kommunikasjon og samspill	10
Felles oppmerksomhet – nødvendig for ASK.....	11
Kommunikasjonsutvikling	11
Oppmerksomhet mot lyd.....	12
Utvikle et språk	13
Fra ord til setninger	14
Samtaleferdigheter	15
Kommunikasjonsformer – hva kan være egnet	16
Betjening.	18
Lære betjening	19
Hvordan søke om hjelpemidler til kommunikasjon og læring	20
Tidlig møte med skriftspråklige aktiviteter	21
ASK – oppfølging	22
Referanser	22

Vedlegg:

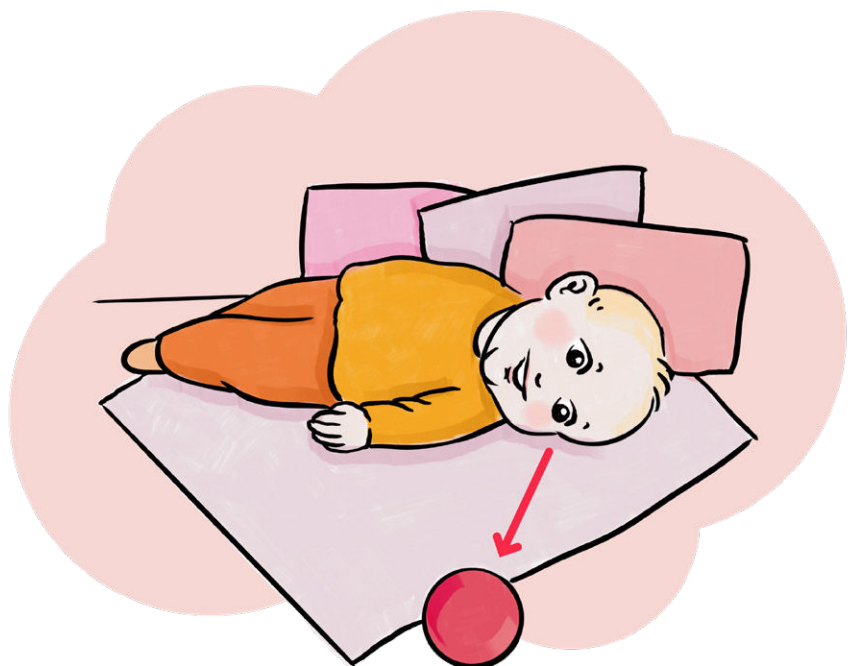
Eksempler på hva som bør kartlegges og vurderes i språkmiljøet

Eksempler på hva som bør kartlegges og vurderes for barnet

Forord

Denne veilederen er skrevet som en del av tjenestemodellen «Tidlig innsats for små barn med behov for ASK». Alle trenger språk for å utvikle seg. Noen barn kan, på grunn av medfødte tilstander, skader eller sykdom, ikke kommunisere ved hjelp av talespråk. Å kommunisere på andre måter enn gjennom talespråk kalles alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK). ASK blir barnets språk og måte å uttrykke seg på, og er helt nødvendig for barnets lærings- og utviklingsprosess.

Veilederen retter seg særlig mot fagpersoner som deltar i tjenestemodellen. Den vil også være relevant for andre som veileder i arbeidet med ASK. Tjenestemodellen som veilederen er en del av, tar utgangspunkt i et kunnskapsgrunnlag om utfordringer som påvirker kommunikasjonen og tiltak som støtter kommunikasjonen hos små barn med behov for ASK. Barna har ingen uttalte kognitive funksjonsnedsettelse. De har motoriske utfordringer som påvirker kommunikasjonen, og som gjør at de har behov for ASK. Kunnskapsgrunnlaget beskrives i rapporten «Tidlig innsats for små barn med behov for ASK. En systematisk litteraturstudie om utfordringsbilde og intervensjonsområder knyttet til dette temaet» (Østvik & Killi, 2019).

Veiledning i arbeidslaget

Barn med omfattende motoriske utfordringer vil vanligvis ha behov for ASK livet ut. Det er nødvendig med systematisk oppfølging og veiledning knyttet til kommunikasjon og ASK for at barna skal ha god utvikling. Det er viktig at bistand fra ulike instanser, kommunale, fylkeskommunale og/eller statlige, er godt koordinert, slik at tilbudet er målrettet og helhetlig.

Kunnskapsgrunnlaget (Østvik og Killi, 2019) peker på at veiledningen bør komme i gang så tidlig som mulig, gjerne i løpet av barnets første leveår. Veiledningen bør ta utgangspunkt i en familiesentrert tilnærming, hvor familien og fagpersoner spiller på lag. Familiens prioriteringer skal være førende, slik at avgjørelser og tiltak oppleves som relevante for barnet og familien i deres hverdag. Når vi i den videre teksten omtaler «arbeidslaget», er foreldrene en del dette.

Hensikten med veilederen er å gi deg som skal veilede arbeidslaget rundt barnet, et utgangspunkt for å tenke over hvilke tema du bør vektlegge i veiledningen.

Mulige barrierer

I arbeidet med å legge til rette for bruk av ASK kan man ofte møte barrierer. Det er viktig å løfte de frem og snakke sammen om disse. Bare slik kan dere gjøre noe med dem. Under beskriver vi noen vanlige barrierer som det er spesielt viktig å drøfte.

Kjennskap til lovverk

Kjenner alle i miljøet lovverket og barnets rett til opplæring på ASK, og til å bruke ASK? Manglende kjennskap til lovverket og forståelse for hva det innebærer, kan være til hinder for at barnet møter gode språkmodeller og et godt språkmiljø.

Fysisk tilgang til kommunikasjonsmidler

Er alle rundt barnet bevisst på at en kommunikasjonsløsning tilhører barnet, og at denne alltid skal være med barnet? Har dere en plan for hvordan dere gjør det? Det er viktig at du som veileder for eksempel passer på at talemaskinen er oppdatert, og at barnet eventuelt har et alternativ hvis han eller hun ikke kan bruke sin egen talemaskin. Enkle oppdateringer kan gjøres på barnets maskin når man er sammen med barnet. Større redigeringsarbeid må skje på en annen maskin slik at barnet ikke mister muligheten til å snakke.

Kunnskap om ASK

Har alle rundt barnet tilstrekkelig kunnskap om ASK? At ASK er barnets språk, og at barn lærer å bruke ASK på samme måte som andre barn lærer å snakke? Det er viktig at barnets kommunikasjonspartnere

forstår hvorfor de må bruke barnets kommunikasjonsform, og betydningen de har som barnets språkmodeller. Aktivt arbeid med å bygge et godt språkmiljø for barnet som bruker ASK vil være med på å bygge ned en mulig barriere.

Ferdigheter i å bruke ASK

Ikke alle som jobber med små barn har erfaring med og ferdigheter i bruk av ASK, for eksempel en talemaskin. For å forebygge at dette skal bli en barriere for bruk av ASK, er det viktig at du skaffer deg oversikt over hva arbeidslaget kan og har erfaringer med. Da kan dere samarbeide om opplæring og å sette av tid til å øve på bruk av barnets kommunikasjonsform og kommunikasjonsmiddel, og de ulike personene i arbeidslaget kan bidra inn med det de kan.

Holdninger

Den barrieren som kan være vanskeligst å oppdage og dermed også gjøre noe med, er holdninger. Nærmere bestemt negative holdninger, som kan vise seg i form manglende tro på barnets ferdigheter og muligheter, og eventuelt i utsagn som: barnet kommer ikke til å lære seg å bruke den talemaskinen!

Du som er veileder, har en viktig rolle i arbeidet med å forebygge disse barrierene. Det krever at du samarbeider godt med arbeidslaget og for eksempel pedagogisk leder og styrer i en barnehage.

Veileder og veilederkompetanse

Den eller de som skal veilede kan være ansatte i kommune, i barnehabiliterings-tjenesten eller hos Statped. Veileder bør ha inngående kjennskap til ASK-feltet, og ha en oversikt over hvilke tiltak som kan støtte språk og kommunikasjon hos barnet. Østvik & Killi (2019) peker på at slik kompetanse sjelden finnes på kommunalt nivå, da den sammensatte problematikken ikke opptrer ofte nok til at det er mulig å opparbeide seg nok erfaring og oppdatert kunnskap på feltet. Dette dokumentet er utarbeidet med tanke på at deler av veiledningen kan gis av kommunalt ansatte, i samarbeid med og oppfølging av et veilererteam med god kjennskap til målgruppen.

Vi anbefaler å bruke videoveiledning for at alle i arbeidslaget skal utvikle en felles forståelse av barnets signaler og støtte barnets tidlige kommunikative uttrykk. I tillegg gir video mulighet for å observere egne og andres strategier i samhandling med barnet. Involver gjerne fysioterapeut og/ eller ergoterapeut, slik at dere får faglige råd og drøftinger om hvordan dere kan posisjonere barnet for felles oppmerksomhet og kommunikasjon. I videoveiledningen kan dere for eksempel anvende prinsipper fra Marte Meo-metoden.

Hvis du som veileder ønsker å lære om hvordan du kan bruke video som redskap i veiledningen, finner du mer om det i læringsressursen God ASK. Brukernavn og passord finner du i teksten under.

Vi kan anbefale at du som veileder setter deg inn i følgende ressurser:

ASK e-læring:

<https://www.statped.no/ask/>

God ASK:

[God ASK](#)

Brukernavn: godask

Passord: askressurs

Opplæringspakker om betjening:

[Betjening av kommunikasjonsløsninger](#)

Hvem gjør hva på ASK-området, en veileder:

[Hvem gjør hva på ASK-området](#)

Kompetanse og samordning av tjenester og tiltak

Hovedformålet med veiledningen er å bygge kompetanse i arbeidslaget, slik at barnet får støtte til språkutvikling og mulighet til å uttrykke seg tidlig i livet. For barn med omfattende motoriske utfordringer, vil det være behov for et tverrfaglig arbeidslag rundt barnet, der deltakerne drar fordel av hverandres kompetanse.

Å innhente medisinsk informasjon om barnet, starte kartlegging, observasjon og utredning vil stå sentralt i den innledende veiledningen. Det er i tillegg viktig å skaffe seg oversikt over eventuelle andre tilbud/veiledninger som foreldrene allerede har mottatt, eller er med i.

Ulike instanser på kommunalt nivå er aktuelle samarbeidspartnere og tjenesteytere for personer med behov for ASK.

Kompetansen i kommunens hjelpeapparat er avgjørende for hva kommunen kan bidra med. Omfanget av og innholdet i tjenestene vil variere ut fra utfordringene barnet og omgivelsene har, og kompetansen som finnes i kommunen. Det vil alltid være naturlig å involvere følgende kommunale instanser i veiledningen:

- helsestasjon
- fastlege
- fysioterapeut
- ergoterapeut
- barnehage
- PP-tjeneste

Utenfor kommunen vil det være flere mulige samarbeidspartnere:

- Nav Hjelpemiddelsentral
- Statped
- Habiliteringstjenesten for barn

Livslang bistand

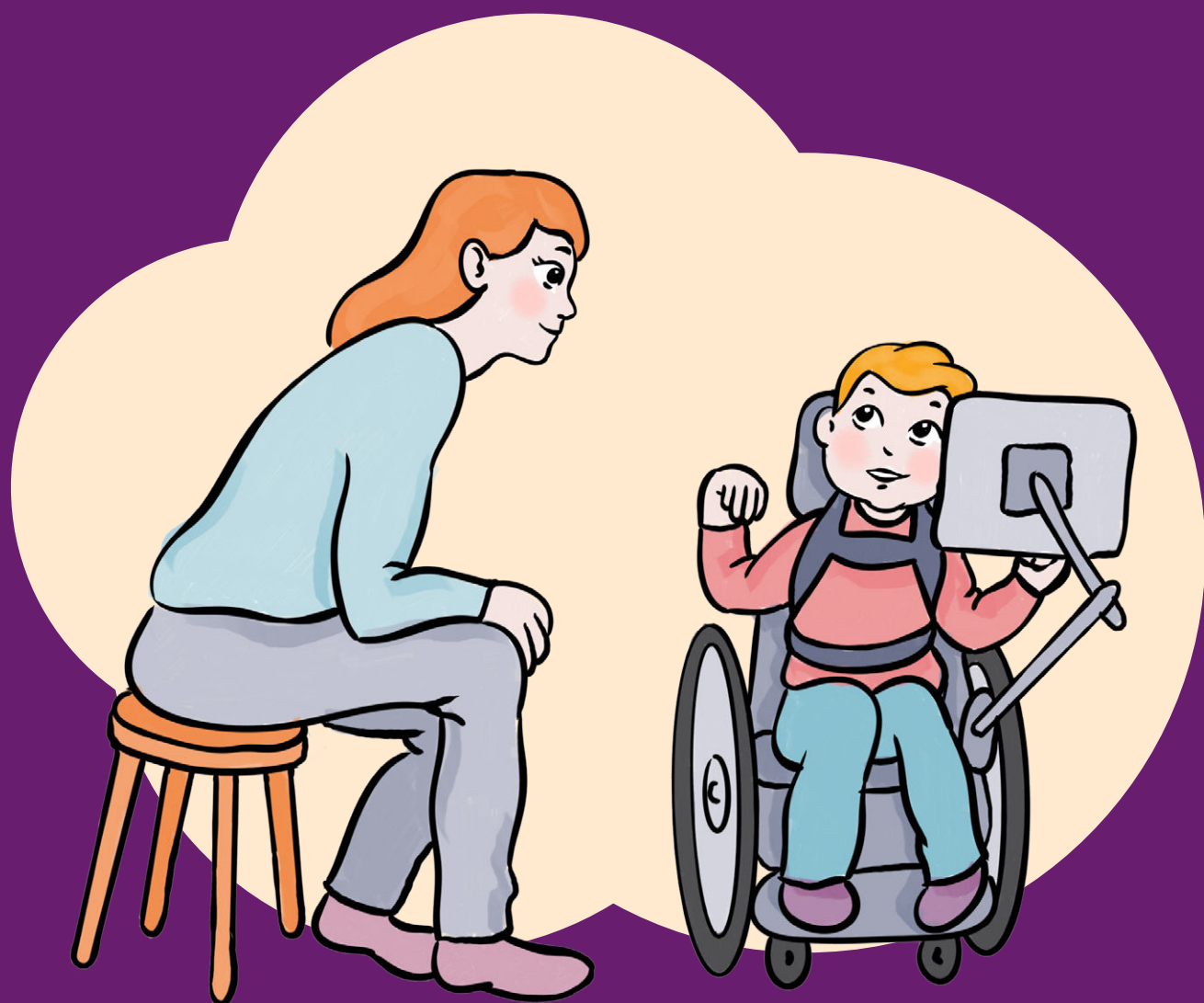
For barn i målgruppen vil det være naturlig å gi livslang bistand knyttet til utviklingen av et alternativt språk med tilhørende kommunikasjonsløsninger (Stadskleiv, 2015).

Det vil være behov for å utvide ordforrådet i takt med barnets språklige utvikling og å legge til rette for læring i barnehage og skole. Det kan for eksempel være å gå fra å bruke grafiske symboler til å bruke ortografisk skrift.

Det vil være behov for nye ASK-utredninger gjennom livet. Utstyr og hjelpemidler er under stadig utvikling, og nye kommer til. De må tilpasses på nytt, eller situasjonen krever at det blir gjort justeringer tilpasset ulike arenaer (skole/studier, bolig/avlastning, fritid og arbeidsliv). I takt med alle disse faktorene vil barnet og kommunikasjonspartnere ha behov for opplæring i det som er nytt.

Innhold i oppfølgingen

I denne delen får du råd om hva veiledningen bør omhandle med hensyn til innhold og arbeidsmåter.

La oss leke

Det finnes mange måter å leke på, og det finnes forskjellige typer lek. En fellesnevner for all type lek er at den er motiverende i seg selv; barnet leker fordi det har lyst.

I leken kan barnet være i en slags vekselvirkning mellom fantasi og virkelighet. Barnet utforsker og erfarer verden. Gjennom leken kan barnet blant annet utvikle seg språklig og kognitivt gjennom aktiv samhandling med andre. Leken gir oss en unik mulighet til å støtte barnet i sin utvikling! Sosiale ferdigheter er viktig i kommunikasjon. Lek inne og ute gir muligheter for å støtte barnet i prosessen med å forstå og lære hvordan de skal svare på henvendelser og henvende seg til andre.

Lek må derfor ha en sentral plass i alt arbeid rundt barnet.

Noen barn kan være vanskelige for omgivelsene å lese. Det kan føre til at arbeidslaget ikke har så god oversikt over hva barnet liker å gjøre. Barn med omfattende motoriske utfordringer blir ofte tilbudt de aktivitetene som omgivelsene kommer på eller liker. Det kan føre til at barnet i liten grad har lært at det selv kan ta initiativ til lek, eller bestemme hva det vil leke, eller leke med.

Lag en oversikt over barnets interesser. Jobb sammen om å vurdere leker og aktiviteter som kan være interessante og motiverende ut fra barnets alder og funksjonsnivå.

Kommunikasjon og samspill

Barn med store motoriske utfordringer vil ha en atypisk kommunikasjonsform (Østvik og Killi, 2019). Det kan føre til at foreldrene og barnets øvrige kommunikasjonspartnere opplever det som vanskelig å forstå barnets signaler og hva det forsøker å uttrykke. Det kan påvirke samspillet. Det er derfor nødvendig at du som veileder følger opp kommunikasjonen og samspillet mellom barn og kommunikasjonspartnere. Du har en betydningsfull oppgave med å veilede barnets kommunikasjonspartnere, slik at de blir trygge på hvordan de kan samhandle med barnet og støtte barnets utvikling av språklige uttrykk.

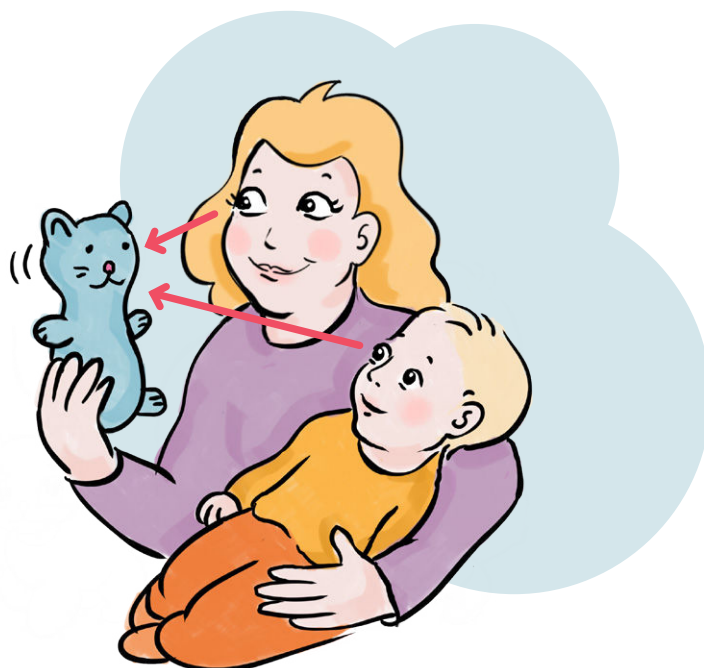
Som en del av veiledningen bør dere samarbeide om å kartlegge barnets signaler eller uttrykk, slik at både foreldre og øvrige kommunikasjonspartnere kan støtte barnet i sin kommunikasjon og lære barnet ulike måter å uttrykke seg på.

Østvik og Killi (2019) peker på at arbeidslaget bør få opplæring i hvorfor det er viktig å støtte barnets språk- og kommunikasjonsutvikling. De bør også utvikle kunnskap om ASK og hvilke muligheter det kan utgjøre for barnet at det får tilgang til et språk å bruke.

Felles oppmerksomhet – nødvendig for ASK

Å kommunisere handler om å gjøre felles. Felles oppmerksomhet er en sentral ferdighet i kommunikasjon. Barn som skal lære å kommunisere ved bruk av ASK, og som i tillegg har store motoriske utfordringer kan ha behov for at vi støtter dem i utvikling av felles oppmerksomhet. Felles oppmerksomhet handler om at barnet kan bli oppmerksomt på og forstå at du vil formidle noe til det, og at han eller hun forstår at det kan lede din oppmerksomhet mot noe han eller hun er opptatt av eller vil vise deg.

Felles oppmerksomhet danner grunnlaget for å kunne ta i bruk ord og da også ASK, for eksempel i form av grafiske symbol, for å kunne kommunisere med andre om det man opplever og er opptatt av.

Kommunikasjonsutvikling

Imitasjon og turtaking er grunnleggende prinsipper for kommunikasjon, og de må tillegges en sentral plass i veiledningen når barnet mangler talespråk. Det er av betydning for kommunikasjonsutviklingen at du veileder på disse to prinsippene, særlig om barnet ikke gir blikkontakt eller snur seg bort for å lytte når det er kommunikasjonspartnerens tur i samspillet. I samhandling med barn som har omfattende motoriske utfordringer, er det fort gjort at kommunikasjonspartner ikke snakker så mye til barnet. En annen utfordring er at kommunikasjonspartner fører ordet, avbryter barnet eller skifter tema i samtalen.

Turtaking bør være et tema i veiledningen og du som veileder bør være oppmerksom på hvordan partene kommuniserer etter tur i samtalen.

De neste trinnene er å involvere barnet i samtalen eller å ta initiativ til kommunikasjon gjennom å vente på barnet, forvente at det har noe å «si», bekrefte de kroppslige uttrykkene barnet selv sender ut, og sette ord på disse gjennom benevning.

Det er umulig å si hvor rask utvikling et barn vil ha. Det er viktig å ha fokus på både grunnleggende kommunikative ferdigheter, og å jobbe med kommunikasjonsmiddelet som barnet skal lære seg å bruke.

Oppmerksomhet mot lyd

Oppmerksomhet mot lyder i omgivelsene og nærpersoners stemmer gjennom sang og tale er en forutsetning for senere å bli oppmerksom på, tolke og forstå språk-lyder og ord. Det er viktig å at barnet blir eksponert for ikke-verbale lyder (Østvik og Killi, 2019).

Dette kan for eksempel være dagligdagse lyd fra telefonen eller vaskemaskinen. Barna i målgruppen klarer ikke alltid å vise hva de tolker av det de hører. De voksne som er rundt barna, bør utforske og forklare lydbildet som omgir dem, sammen med barna. Du kan lære mer om dette her:

www.statped.no/ask

Utvikle et språk

Barns språkutvikling starter ved fødselen, i samspill med nære omsorgspersoner. Når vi skal beskrive språkutvikling skiller vi mellom språkforståelse og språkproduksjon. Med språkforståelse menes det barnet forstår når vi snakker til det, og språkproduksjon er de ordene barnet bruker selv. Disse to sidene påvirkes gjensidig av hverandre. Barnet utvikler sin språklige forståelse før det sier sine første ord, og vanligvis kan barn mange flere ord enn de kan uttrykke. For eksempel kan ett-åringen si noen få ord; mamma, vov-vov, men forstår mange flere ord.

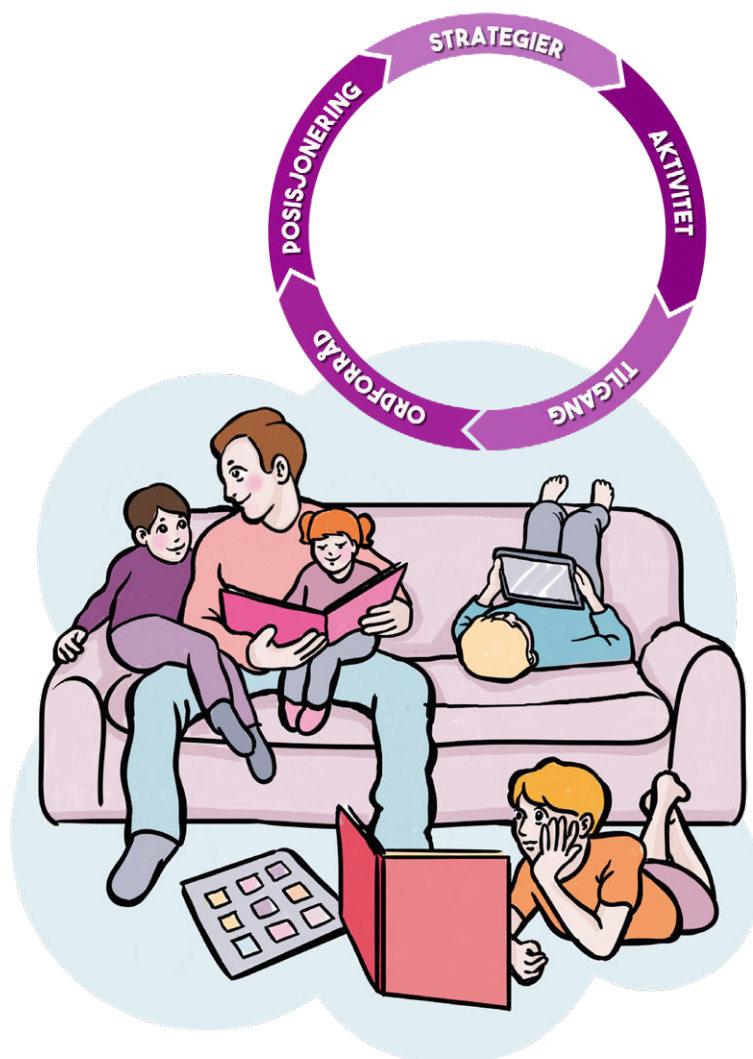
Selv om et barn ikke kan snakke, vil det ikke si at det ikke forstår språk. Barn tilegner seg imidlertid ny forståelse ved å bruke ord. Barn som har vanskeligheter med talespråket, trenger derfor å få hjelp og støtte tidlig.

Språk er nøkkelen til læring. Miljøet rundt barnet må gi barna som skal bruke ASK, muligheter for å uttrykke seg på andre måter enn gjennom talespråk. For barna i denne målgruppen vil det i de aller fleste tilfeller handle om å få uttrykke seg ved å bruke grafiske symboler. Enkeltstående grafiske symboler illustrerer forskjellige typer ord. Ordene læres gjennom bruk i ulike sammenhenger. Barna må ha kommunikasjonspartnere rundt seg som viser hvordan de kan uttrykke seg ved å bruke ASK. I denne sammenheng vil det bety at dere må lære å «pekeprate». Når du pekeprater, peker du på de grafiske symbolene og prater samtidig. De grafiske symbolene som barnet skal bruke i kommunikasjon, kan organiseres på ulike måter, både i tematavler, bøker og i elektroniske kommunikasjonsløsninger. Det kan du lese mer om på www.statped.no/ask. Bruk de grafiske symbolene mest mulig!

I veiledningsarbeidet bør språkutvikling ha et hovedfokus. Jobb med hvordan dere i arbeidslaget kan være ett skritt foran barnet. Tenk at når ettåringer snakker i ettordssetninger, skal du som kommunikasjonspartner snakke i toordssetninger. Du må tenke på samme måte når det handler om barn med behov for ASK. Gjør også observasjoner av de andre barna. Hva snakker de om, og hvordan bruker de språket sitt?

Bruk gjerne 5-trinnsmodellen når dere skal finne fram til aktiviteter barnet liker, drøfte ordforråd og lage materiale som passer til barnets behov. Du kan lese om den her:

[5-trinnsmodellen](#)

Fra ord til setninger

Det er lett for at man glemmer det man ellers gjør helt automatisk, dersom barnet skal lære en alternativ kommunikasjonsform og å bruke et alternativt kommunikasjonsmiddel. Det vil derfor ofte være behov for at du som veileder minner barnets kommunikasjonspartnere på trinnene i språkutviklingen. Du må tydeliggjøre for barnets kommunikasjonspartnere, at deres bruk av den alternative kommunikasjonsformen er like viktig som å snakke med barnet. Barnet er helt avhengig av at de er gode språkmodeller, som bruker de grafiske symbolene barnet skal lære seg å forstå og å ta i bruk.

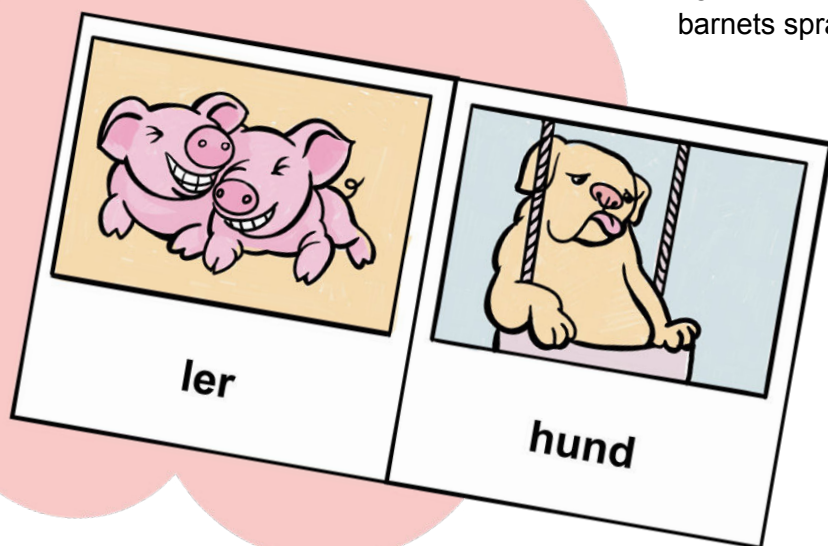
Barnets kommunikasjonspartnere har som regel behov for å øve på å bruke grafiske symbol og aktuelle kommunikasjonsløsninger. Sett gjerne av egne møter, eller deler av møter, til å øve på dette. Ta utgangspunkt i barnets utviklingsnivå, og øv på hvordan dere skal kommunisere og modellere bruk av grafiske symbol, for å støtte barnet videre i språkutviklingen.

Når dere begynner med grafiske symbol sammen med et spedbarn, begynner dere med enkeltsymboler. Da trenger kommunikasjonspartnerne å øve på hvordan de kan ta i bruk de grafiske symbolene i kommunikasjon med barnet, slik at barnet får mulighet til å kunne forstå hva ordene og det grafiske symbolet betyr.

Fra barnet er ett år, bør kommunikasjonspartnerne pekeprate i to- eller treords-setninger. Hjelp kommunikasjonspartnerne til å ha fokus på seg selv og sin pekeprating. De må få hjelp til å forstå at de må være gode språkmodeller, kanskje i lang tid, før barnet selv begynner å sette sammen to og tre ord til korte setninger.

Dersom barnets kommunikasjonsløsning har flere sider enten i papirform eller elektronisk, må barnet få lære hvordan det kan finne fram i den. For å lære barnet dette, må den voksne kjenne oppbyggingen av kommunikasjonsmiddelet godt. Kommunikasjonspartneren bør kunne finne fram til, for eksempel ordet «helikopter» i kommunikasjonsløsningen, samtidig som han eller hun setter ord på hvordan han eller hun navigerer og finner fram til det grafiske symbolet (ordet).

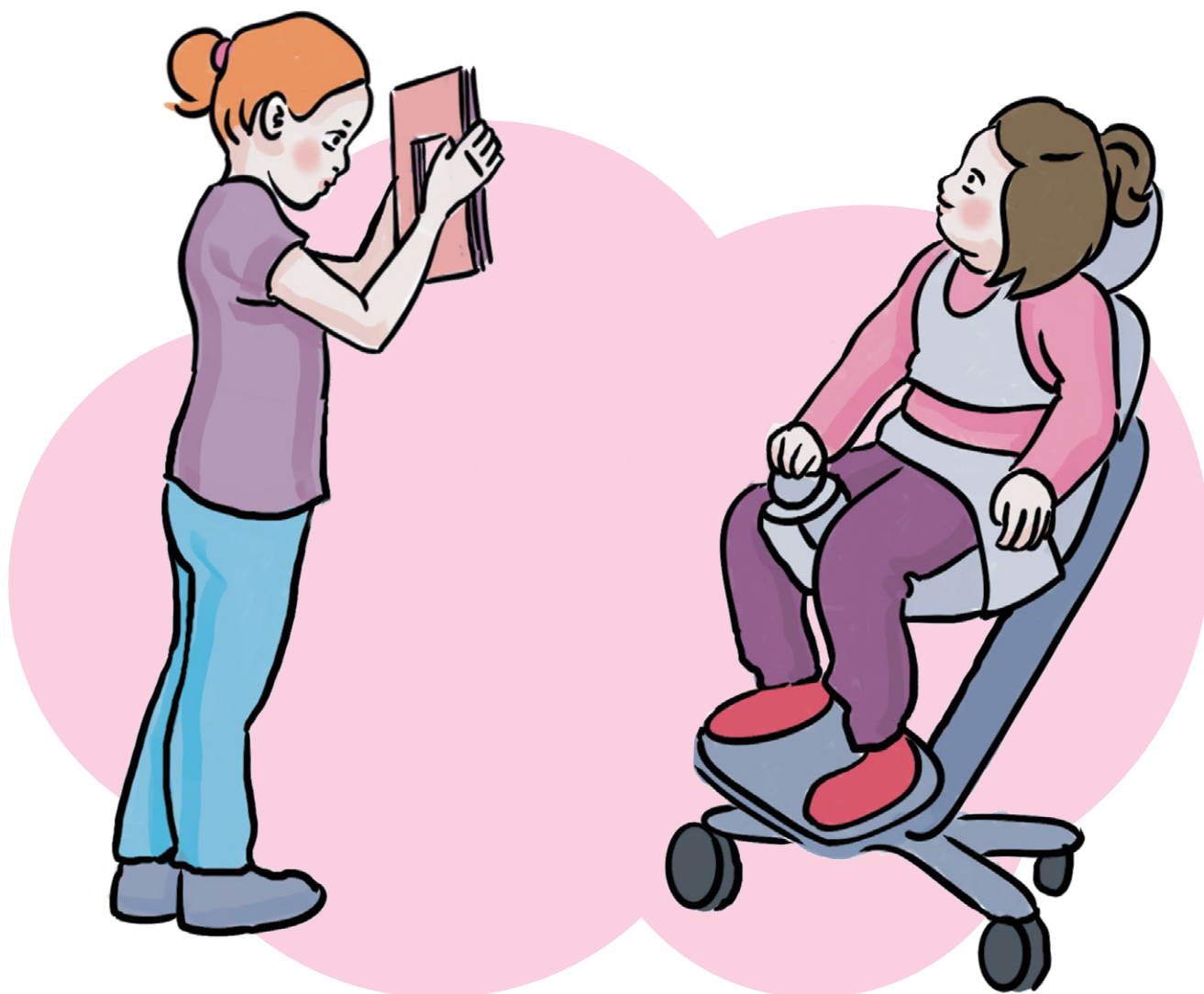
Kommunikasjonspartnernes modellering og bruk av ASK er helt avgjørende for barnets språkutvikling.

Samtaleferdigheter

Samtaleferdigheter lærer vi gjennom å delta i samtaler med andre. Slike ferdigheter krever både språklig og sosial kompetanse. Vi må kunne ta initiativ til, starte, holde i gang og avslutte en samtale for at dette skal fungere. Vi må i tillegg kunne reparere en samtale gjennom å oppklare misforståelser, holde oss til tema eller være i stand til å skifte tema hvis de vi snakker med, bringer oss inn på noe nytt.

Barn som bruker andre kommunikasjonsformer enn talespråket, er helt avhengig av at nærpersionene deres lærer dem slike ferdigheter i sosiale sammenhenger. For de fleste barn læres dette gjennom lek og samspill med andre barn. Samtaleferdigheter bør være tema i veiledningen.

Kommunikasjonsformer

– hva kan være egnet

Barn som ikke kan uttrykke seg ved hjelp av talespråket har behov for å ha tilgang på en annen måte å uttrykke seg på. Kommunikasjonsformene som barn med behov for ASK benytter, uavhengig om de trenger det som et alternativ eller et supplement, kalles alternative kommunikasjonsformer. De fleste barn som bruker ASK, har norsk som sitt morsmål, men er avhengig av andre måter enn talespråk for å uttrykke seg. Noen vil ha behov for kommunikasjonsformer som erstatter talespråket fullstendig. Dette kalles alternativ kommunikasjon. Andre har behov for kommunikasjonsformer som støtter utydelig, forsinket eller svak tale. Dette kalles supplerende kommunikasjon. Kommunikasjonsformer kan inndeles i partnerfortolket kommunikasjon, ikke-hjulpert kommunikasjon og hjulpert kommunikasjon. Et barn kan ha nytte av å benytte flere kommunikasjonsformer. Uavhengig av hvilken kommunikasjonsform som blir benyttet er det behov for systematikk i opplæringen.

[Kom i gang med grafiske symbol i hjulpert kommunikasjon.](#)

Partnerfortolket kommunikasjon

Partnerfortolket kommunikasjon er en samspillsform som i stor grad er kroppslig basert, og er knyttet til bevegelse og berøring. Partnerfortolket kommunikasjon er knyttet til her og nå-situasjoner.

Ikke-hjulpert kommunikasjon

Ikke-hjulpert kommunikasjon handler om måter å uttrykke seg på, der den som kommuniserer ikke bruker hjelpemidler. Dette kan være barn som uttrykker seg ved hjelp av gester, peking med blikk eller hånd, eller ved hjelp av konvensjonelle eller egenproduserte tegn.

Hjulpert kommunikasjon

Ved hjulpert kommunikasjon er barnet som har behov for ASK avhengig av et kommunikasjonsmiddel som inneholder grafiske symboler. Et kommunikasjonsmiddel er en gjenstand som inneholder et ordforråd basert på grafiske symboler eller skrift. De finnes i mange utgaver, men det er vanlig å skille mellom to hovedkategorier; med stemme på tekniske løsninger, og uten stemme i papirbaserte løsninger. Papirbasert kan for eksempel være en tematavle eller en kommunikasjonsbok. Skal et kommunikasjonsmiddel være funksjonelt må det være individuelt tilpasset og alltid tilgjengelig for barnet som skal bruke det.

Det kan være at et barn som benytter ASK benytter alle de ulike kommunikasjonsformene i løpet av en dag. Det er viktig at du som veileder drøfter dette sammen med arbeidslaget:

- Hvordan uttrykker barnet seg primært? Hva trenger barnet for å bli forstått, og for å utvikle seg videre kommunikativt og språklig?

Med mindre barnet har synsrelaterte vansker eller om tolkning av synsinntrykk er svært utfordrende for barnet, anbefaler vi å bruke grafiske symboler, det vil si en hjulpet kommunikasjonsform. For at barn skal kunne lære å bruke grafiske symboler er det viktig at de møter bruk av grafiske symboler, mange ganger daglig. Slik kan de lære seg å bruke det i sin kommunikasjon. Les mer om dette her: Kom i gang med grafiske symbol i hjulpet kommunikasjon

Barn som har synsrelaterte vansker, eller som har øyebevegelser som er vanskelige å lese, kan ha nytte av partnerassistert skanning (PAS). PAS finnes i flere ulike former, både visuell, auditiv og som kombinert form. PAS kan være en utfordrende metode å forstå for barn under 4–5 år. Her kan du lære mer om PAS:

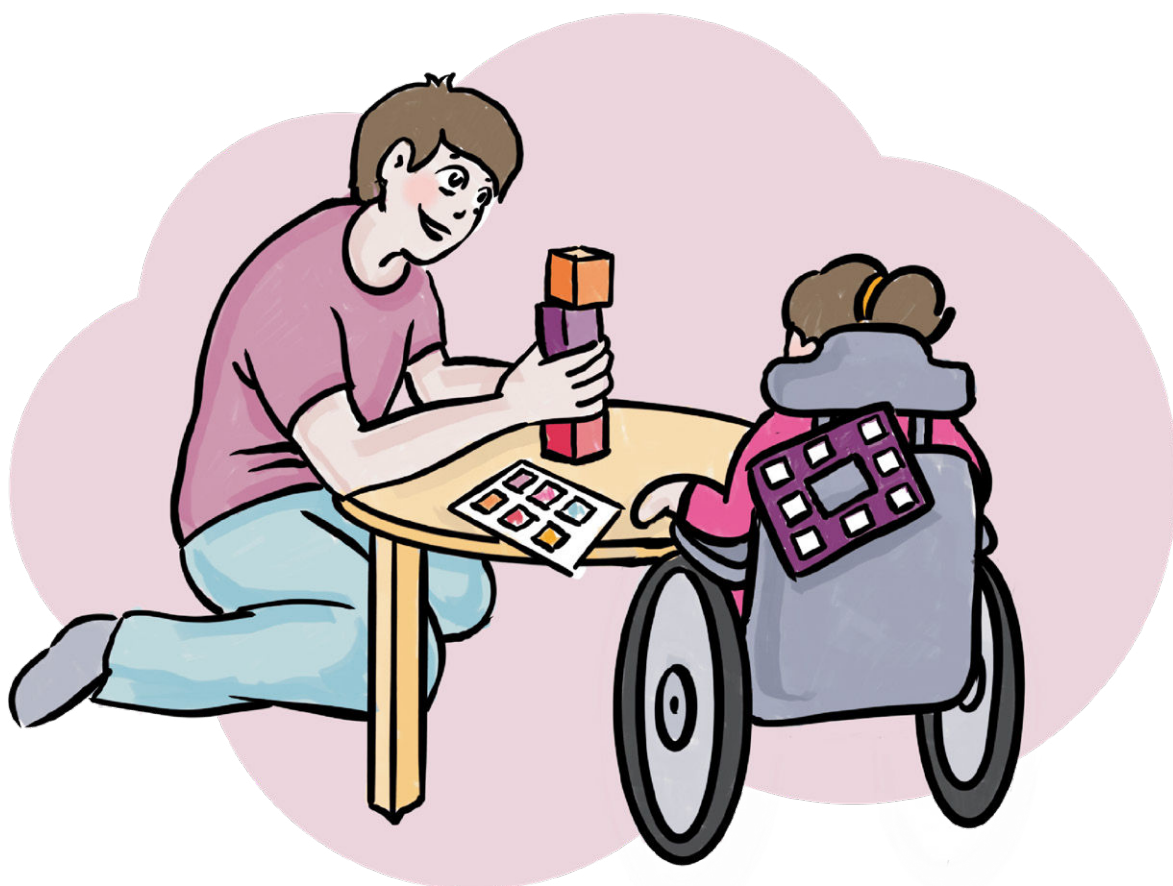
[Partnerassistert skanning](#)

En forløper til å lære seg PAS vil være å bruke konkrete. Å vise barnet for eksempel to bøker, eller to leker det kan velge mellom, er en begynnelse på å forstå hva skanning går ut på.

Uttrykke ja og nei

Å kunne uttrykke ja og nei på en rask og funksjonell måte er svært viktig for alle. Dette bør være fokus så tidlig som mulig. Ta gjerne med en fysioterapeut i arbeidet med å la barnet få/finne en måte å si ja og nei på. Sammen kan dere finne ut hvilke motoriske bevegelser som er mulig for barnet å utføre. Da kan man sammen finne ut hvilke bevegelser som kan bety ja og hva som kan bety nei.

Statped har laget opplæringsfilmer om hvordan dette kan læres. Disse filmene finner du her: [Uttrykke ja og nei](#)

Betjening

Det finnes ulike måter å betjene et kommunikasjonsmiddel på. Det er viktig å finne ut hva som kan passe for det enkelte barn. I dette arbeidet må man vurdere hva som passer i ulike utgangsstillinger, eller posisjoner, og hva som totalt sett er minst krevende for barnet. Dagsform har også stor betydning. Et barn har ofte behov for flere betjeningsformer. I arbeidet med å finne en egnet betjening er fysioterapeut og ergoterapeut sentrale fagpersoner.

Berøring/Touch

Når barnet/eleven har god kontroll på håndmotorikk, kan løsninger med touch/berøringsskjerm være det enkleste alternativet. Berøringsskjerm er intuitivt og direkte ved at en berører skjermen med hånd eller fingre.

Øyepeking

En måte å peke ut på som for mange barn med motoriske utfordringer er nyttig er øyepeking. Her trenger partnere opplæring både i hvordan de selv pekeprater på tavlene når de snakker med barnet, og i hvordan de holder tavlene for å kunne tolke hva barnet ser på. Her finner du aktuelle ressurser for å lære mer om øyepeking:

[Øyepeking](#)

Bryter og skanning

For personer som har mulighet til å betjene en bryter med for eksempel hånd eller hodebevegelse, kan en bryterløsning være nyttig. Maskinen skanner automatisk over ulike felt på skjermen, og personen velger med bryter når markøren er over det feltet som han eller hun ønsker å aktivere.

Ved utprøving av bryterstyring er det viktig å samarbeide med fysioterapeut for å kartlegge hvilken kroppsdel som er lettest for barnet å ha kontroll på, slik at barnet har mulighet for å trykke presist. Bruk av brytere er en utfordrende metode å forstå for barn under 4–5 år, særlig hvis den inneholder kombinasjoner med rekke- og kolonne-skanning. En enklere løsning med få valg vil fungere bedre. Det anbefales i tillegg å velge en «pop-up»-variant når barnet har valgt et symbol, slik at dette forstørres og kommer opp i stor versjon på skjermen. Da er det lettere for barnet å forstå at det er dette valget han eller hun har gjort.

Hodemus

Med en hodemus bruker man hodets bevegelser for å flytte musepekeren på skjermen og holde hodet stille for dvelefunksjon på valgt objekt, ord eller aktivitet.

Øyestyring

Datamaskinen tilpasses/kalibreres den enkeltes øyne, og man styrer maskinen ved å føre blikket over skjermen. For å velge det en ønsker å si eller gjøre er det mest vanlig å holde blikket festet på valgt sted, dvelefunksjon, og ordet blir lest opp eller aktivitet blir valgt. For barn med utfordringer med motorikk kan øyestyring være en hensiktsmessig betjeningsløsning. Dette kan være krevende å bruke, og forutsetter en del trening. Øyestyring vil kunne fungere om barnets syn er greit, om det er posisjonert godt og innstillingene på datamaskinen er riktige. Øyestyring begynner vanligvis med lek som utgangspunkt for å styre med øynene, og kan prøves ut fra ca. ett års alder.

Lære betjening

Barnet må gjennom lek få muligheten til å lære seg hvordan han eller hun kan betjene maskinen sin. Å øyestyre og bryterstyre er svært krevende, og det må ikke stilles kommunikative krav parallelt med at barnet jobber med å lære seg å betjene.

Opplæring i øyestyring eller bryterstyring må være målrettet og systematisk med daglig opplæring av barnet. De voksne blir svært sentral i opplæringen hvor barnet både skal lære å finne fram i oppsettet og lære hva ordene betyr gjennom at den voksne pekeprater når vedkommende snakker med barnet, samtidig som språket skal brukes i meningsfulle aktiviteter sammen med andre barn hvor språket må tilpasses den sosiale konteksten barnet befinner seg i.

Uansett kommunikasjonsform er det behov for målrettet opplæring av foreldre, søsken og ansatte rundt barnet, slik at de lærer seg hvordan de skal lære barnet denne måten å kommunisere på. Det antas at ca. 2–3 timers veiledning omkring dette temaet en gang pr. måned i ca. ett år vil gi et godt grunnlag for de fleste. Barnet selv vil trenge daglig opplæring fra sine nærmeste.

Behovet for å få opplæring for å lære å kommunisere vil være den samme uansett om man peker med en finger, styrer med øyene eller benytter bryter, og skjer gjennom at partneren modellerer ved å benevne og pekeprate på det vedkommende har på hjertet. Det langsiktige målet er å introdusere bokstaver, slik at barnet kan skrive med øynene.

Hvordan søke om hjelpemidler til kommunikasjon og læring

NAV Hjelpemiddelsentral (NAV HMS) er en statlig etat med fylkesvise tjenester innenfor hjelpemidler og tilrettelegging. NAV HMS har en helt sentral rolle knyttet til utprøving, teknisk tilpassing, innvilgelse og utlån av hjelpemidler. Det er NAV HMS som har ansvar for å gi teknisk opplæring i bruken av de ulike kommunikasjonsmidlene.

NAV HMS innvilger hjelpemidler ut fra beskrevet behov i søknaden, og den til enhver tid gjeldende rammeavtale for kommunikasjonshjelpemidler. Dersom man søker om utprøving, innebærer dette at det skal være mulig for bruker å bytte hjelpemiddel dersom det viser seg nødvendig etter en periode. Ved bytte av hjelpemiddel må man begrunne hvorfor og hva som ikke har fungert med det forrige hjelpemidlet.

NAV HMS skal ha kjennskap til et bredt spekter av ulike kommunikasjonshjelpemidler, og kan bistå kommuner og andre samarbeidspartnere med rådgivning, veiledning, opplæring og tilrettelegging av tekniske forhold knyttet til kommunikasjons-hjelpemidlene. Ta kontakt med din region for å undersøke muligheter for å få en oversikt over hva som finnes og eventuelt prøve en demoversjon.

Alle som har behov for det, kan søke om kommunikasjonshjelpemidler fra NAV HMS. Man søker enten om utprøving eller om et spesifikt hjelpemiddel. Alle søknader må begrunne behovet. Søknadsskjema for Søknad om hjelpemidler til kommunikasjon finner du her: [Kommunikasjon og kognisjon - Søknader - www.nav.no](#)

Hvis du trenger hjelp av NAV Hjelpemiddelsentral for å finne egnet løsning/hjelpemiddel, bruker du skjemaet «Hjelp til vurdering og utprøving» (NAV 10-07.20). Hvis du vet hvilket hjelpemiddel du skal søke om, bruker du skjemaet «Søknad om hjelpemidler» (NAV 10-07.03). NAV hjelpemiddelsentral har utviklet en veiledning som viser hvor du finner riktig skjema og hvordan du fyller det ut. Det finner du under Kunnskapsbanken/Søke om hjelpemidler her: [Søke om hjelpemidler | Kunnskapsbanken](#)

Bruker/foresatte skal alltid signere søknader til NAV selv om kommunens/fylkeskommunens ansatte som regel bistår med dette.

Du kan lese mer om hvem som gjør hva i arbeidet med ASK her: [Hvem gjør hva på ASK-området](#)

Tidlig møte med skriftspråklige aktiviteter

Den innsatsen vi gjør med skriftspråklig stimulering tidlig i barnets liv kan støtte lese- og skriveutviklingen, og forebygge nederlag med skriving og lesing (Hagtvet, 2002). Små barn viser ofte tidlig interesse for skriftspråket. For dem handler skriving, lesing og snakking om kommunikasjon og lek. En tradisjon som inviterer barna til å utforske skriftspråket er «Emergent literacy». Det er denne tradisjonen vi støtter oss til i denne veilederen. Emergent literacy handler om alle aktiviteter som involverer lesing, skrift og skriving og forståelse av disse, og som kan føre frem til lese- og skriveferdigheter (Statped, 2022).

Vi vet at måten skriftspråklig stimulering foregår på betyr mye og at det kan være en styrke å sette inn tiltak tidlig i barnets liv når stimuleringen foregår på en god måte. Barnet initierer skriftspråklige aktiviteter med utgangspunkt i noe det interesserer seg for. Det blir en «jeg-forankret» aktivitet, der barnet oppdager og utforsker skriftspråket gjennom leken. Når du som voksen følger opp barnets initiativ i skriftspråklige aktiviteter, så har du en gylden anledning til å støtte barnets skriftspråklige utvikling.

Lek er barnets egen aktivitet. I leken får barnet mulighet til å prøve ut noe det ikke mestrer innenfor de kjente rammene som leken har. Når skriftspråklige aktiviteter initieres av voksne, så bør aktiviteten oppleves som lek for barnet. En aktivitet bør vekke barnets interesse eller ta utgangspunkt i barnets interesse for at det skal ha positiv effekt på barnets skriftspråklige utvikling. Du bør unngå utspørring som «Hva heter den bokstaven» og heller vektlegge utforskende metoder sammen med barnet.

Utforsking av skriftspråket sammen med barnet er hovedbudskapet i emergent literacy tradisjonen. Prinsippene i emergent literacy kan brukes sammen med alle barn som er på et tidlig utviklingstrinn i skriftspråklig bevissthet.

Om stimuleringen ikke gir positiv effekt, så bør du enten endre noe i tilnærmingen, eller vektlegge noe annet en periode. Dette er et prinsipp det er vesentlig å ta med seg i arbeidet med alle barn.

Barn med behov for ASK har ikke den samme muligheten som andre barn til å initiere skriftspråklige aktiviteter. Det er avgjørende for barnets mulighet for senere å kunne lese og skrive at omgivelsene tilrettelegger for at barnet får utforske skriftspråket.

Prinsippene for skriftspråklig stimulering for små barn er de samme, enten barnet bruker tale eller ASK. Det er tilretteleggingen som stiller andre krav overfor barn med behov for ASK. Det vil utgjøre en stor forskjell å kunne bruke skriftspråket for å lære og å kunne uttrykke seg videre i livet.

Eksempler på skriftspråklige aktiviteter tidlig i barnets liv kan være å:

Gjøre skriftspråket synlig i omgivelsene; navn, bokstaver, bøker og barnet ser voksne som skriver

- Lese bøker og samtale om bøkene
- Oppfordre til å skrive – bruk leken som ramme
- Fange opp barnets interesse for skriftspråket og gi den støtten som barnet har behov for
- Bruk sanger, rim og regler
- Lage personlig alfabetbok

Les mer om dette her:

[Literacy](#)

ASK – oppfølging

Det er nødvendig med systematisk planlegging og langsiktighet i arbeid med ASK. For barna i målgruppen kan det være snakk om livslangt behov for oppfølging knyttet til kommunikasjon. Barna utvikler seg og lærer seg nye ferdigheter hele tiden. Da er det behov for nye utredninger, både rundt språklige ferdigheter, kommunikasjonsløsninger og betjeningsformer. Det er også viktig at språkmiljøet videreutvikler sin kompetanse.

Alle kommunikasjonsmidler krever jevnlig oppdatering og oppfølging for å sikre at barnet får mulighet for kommunikativ og språklig utvikling. Både papirbaserte og elektroniske kommunikasjonsmidler krever ukentlig oppfølging med programmering og tilrettelegging for nye ord og begreper.

Arbeidslag som skal samarbeide om å støtte barnets språkutvikling og bruk av ASK, vil ha god nytte av detaljert planlegging.

Å sette i gang og følge opp ASK-tiltak krever også kompetanse og kunnskap. Vi anbefaler at det blir utarbeidet en plan for oppfølging av ASK. Denne planen kan være til god hjelp i systematisk oppfølging av ASK-tiltak og egen kompetanseutvikling.

Plan for oppfølging av ASK kan være et selvstendig dokument, men den kan også være en del av en individuell plan eller en individuell opplæringsplan. Den bør være et levende arbeidsdokument som evalueres og justeres jevnlig i samarbeidsmøter. Plan for oppfølging av ASK vil også være nyttig ved skifte av personale, og ved planlegging og samarbeid før overganger.

Du kan lese mer om planarbeid for oppfølging av ASK og laste ned informasjon om dette og en eksempelmal for plan for oppfølging av ASK her: [Plan for oppfølging av ASK](#)

Referanser

- Hagtvet, B.E. (2002). Språkstimulering. Tale og skrift i førskolealderen. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Stadskleiv, K. (2015). Kartlegging. I K.-A. B. Næss, & A. V. Karlsen, God kommunikasjon med ASK-brukere (ss. 75–104). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thunberg, G., Carlstrand, A., Claesson, B., & Flink, A. R. (2011). Komlgång – en föräldrakurs om kommunikation och kommunikationsstöd. Göteborg: Habilitering och Hälsa Västra Götalandsregionen.
- Østvik, J., & Killi, E. M. (2019). Tidlig innsats for små barn med behov for ASK. En systematisk litteraturstudie om utfordringsbilde og intervensjonsområder. Oslo: Statped.
- www.statped.no

VEDLEGG

Eksempler på hva som bør kartlegges og vurderes
i språkmiljøet

Eksempler på hva som bør kartlegges og vurderes for
barnet

EKSEMPLER:

Hva som bør kartlegges og vurderes i språkmiljøet

Kommunikasjon foregår i samspill med andre. Forhold utenfor individet vil ha avgjørende betydning når en av partene har utfordringer med kommunikasjon. Hvilke utfordringer det gjelder kan komme tydeligst fram i en kombinasjon av observasjon, utprøvinger og drøftinger med arbeidslaget eller andre.

Den viktigste oppgaven personer i barnets språkmiljø har, er å vise barnet at: «Jeg har tro på at du har noe du vil si!» og «Jeg tror du kan!» Det viser du som kommunikasjonspartner i måten du er på sammen med barnet, både i det du sier og det du gjør. Under får du eksempler på hva du bør kartlegge og vurdere i språkmiljøet. Vurder og drøft spørsmålene sammen med arbeidslaget. Dette er ikke en komplett liste, men et utgangspunkt for samtale om og drøfting av barnets språkmiljø.

Forståelse av barnet

Hvilken kunnskap og forståelse har den enkelte i arbeidslaget om barnets forutsetninger og utfordringer, og om tiltakene som skal iverksettes?

- Er det felles forståelse hos ansatte og foreldre om barnets forutsetninger?
- Er det felles forståelse av barnets eventuelle utfordringer?
- Er det felles forståelse for at barnet har behov for at det igangsettes tiltak?
- Er det felles forståelse for hvilke tiltak som er best egnet for barnet?

Kunnskap og ferdigheter

Barnet med behov for ASK har behov for et språkmiljø med kunnskap og ferdigheter. Det vil dreie seg om spesifikk kunnskap og ferdigheter om alt fra lovverk og rettigheter til praktisk å kunne bruke barnets kommunikasjonsform og være en god språkmodell.

- Hvem i omgivelsene har kunnskap om lovverk og barnets rettigheter, og hva det betyr med tanke på tilrettelegging?
- Har barnet fagpersoner som gir det språkopplæring?
- Hvilke ferdigheter og erfaringer har de ansatte (og foreldrene) i å:
 - igangsette og gjennomføre bruk av barnets kommunikasjonsform
 - tilrettelegge for samspill med andre barn/jevnaldrende
 - utvikle et språkmiljø hvor barnet både ser, får modellert og brukt sine kommunikasjonsformer
 - lage ASK-materiell for kommunikasjon og læring

Kompetanse og erfaring

Det er viktig å danne seg en oversikt over arbeidslagets kompetanse. Denne kompetansen kan være både formell og ikke-formell. Drøftinger rundt hvordan både dere og barnet lærer og utvikler seg, vil være viktig for å få en felles forståelse og arbeidsform.

- Hvilken utdanning, opplæring og erfaring har den enkelte i arbeidslaget i bruk av / om ASK? (Hvem, hva og når?)
- Hvilken erfaring har deltakerne i arbeidslaget med å få veiledning?
- Hvem har erfaring med å utarbeide planer?
- Hvordan er rutiner og erfaringer fra evaluering av tiltak som er gjennomført?
- Hva er gjort/prøvd av tiltak og tilrettelegging til nå, og hvilke erfaringer har miljøet gjort seg?

Kommunikasjonspartnere

Hvilke kommunikasjonspartnere har barnet, og hvor gode er de?

- Hvem liker barnet best å kommunisere med, og hvorfor er det slik?
- Hvem er gode kommunikasjonspartnere for barnet, og hvorfor er det slik? Hva gjør han eller hun? Hva kan du/dere lære av det?
- Hvilken støtte må du gi barnet for at det kan uttrykke seg?
- Hvilken støtte har barnet eventuelt behov for, for å forstå?
- Hvordan viser du barnet at måten det uttrykker seg på, er god nok?

Språkmodeller

- Har barnet kompetente språkmodeller som ligger et skritt foran barnet i den kommunikasjonsformen barnet skal benytte?
- Hvem er det?
- Hvor befinner de seg?
- Finnes de på alle arenaer?
- Hvem lærer opp språkmodeller i miljøet?
- Hvem har ansvar for å lære opp nye språkmodeller?

Materiell og hjelpemidler

- Har barnet tilgang til kommunikasjonsmiddelet sitt hele tiden?
- Hvordan blir det tatt med rundt?
- Hvem har ansvar for at det er tilgjengelig?
- Hvem har ansvar for å oppdatere dette?

EKSEMPLER:

Hva som bør kartlegges og vurderes for barnet

Det er nødvendig med en bred tverrfaglig utredning før man kan velge en egnet kommunikasjonsløsning. Mens man observerer, prøver ut, utreder eller samler informasjon fra andre, er det, så lenge barnet ikke er funksjonelt blindt, viktig å komme i gang med å bruke grafiske symboler.

Barnets forutsetninger, utfordringer og nåværende utviklingsnivå må være førende for det dere som miljø gjør av tilrettelegging og tiltak. En grunnutredning danner basis for dette, og denne foregår vanligvis i kommunal regi. Det vil ofte være behov for bistand fra habiliteringstjeneste eller sykehus. Noen ganger bidrar også Statped med utredningsarbeid.

Det er mange områder som bør belyses. Hvert og ett av dem er viktig, men de vil også gjensidig påvirke hverandre. Det er derfor viktig å vektlegge at dette er et tverrfaglig arbeid. Vær blant annet oppmerksom på at mange kognitive tester stiller krav til motorikk. Under listes det opp flere områder med underpunkter som bør følges opp av fagpersoner fra ulike instanser. Listen er ikke uttømmende – det kan være aktuelt med andre undersøkelser, men dette er et utgangspunkt. De ulike resultatene må sees i sammenheng. For å vite mer om hvilke verktøy du kan benytte for å finne ut av alt, kan du benytte denne oversikten:

[Statped](#)

Dere trenger ikke å vite svarene på alle underpunktene her for å kunne sette i gang med tiltak. Å starte med å tilgjengeliggjøre kommunikasjon, prøve ut kommunikasjonsformer og vurdere er noe av det viktigste, og det må dere starte med så raskt som mulig. Husk at både barnet og du trenger tid til å lære å kommunisere med ASK.

Sanser og persepsjon

Det er viktig å få oversikt over hvordan barnets ulike sanser er. Gjør vurderinger med tanke på hvilken «kanal» som er barnets foretrukne. Noen barn klarer i liten grad å bearbeide flere typer inntrykk samtidig. Dette kan observeres ved at de for eksempel ser vekk når de tar på gjenstander, eller at lydstimuli overstyrer synsinntrykk. Denne typen utfordringer stiller krav til skjerming.

Syn

Synet er viktig med tanke på for eksempel å hente inn informasjon, å skape oversikt og å etablere kontakt med andre. For noen barn er det aktuelt å bruke blikket for å påvirke omgivelsene.

Det er derfor viktig å vite hvordan barnet ser og bearbeider synsinntrykk. Få hjelp til å vurdere blant annet:

- crowding
- akkomodasjon
- nystagmus
- skjeling

Hørsel

Det er viktig å avklare hvordan barnet hører, og hvordan det bearbeider hørselsinntrykk. Innhent informasjon om barnets historikk med tanke på eventuelle ørebetennelser, mandler og/eller polypper som kan ha påvirket/påvirker barnets evne til å utnytte hørselen for å motta informasjon, lære og utvikle talespråk.

Taktil sans – berøringssans

Berøringssansen er en nærsans der huden på hele kroppen brukes, men den omfatter også muskel- og bevegelsessansen (proprioseptiv sans). Berøring danner utgangspunktet for kontakt og emosjonell nærhet i de fleste mellommenneskelige relasjoner. Å berøre og bli berørt er en viktig del av den emosjonelle kontakten vi har med andre gjennom samspill og kommunikasjon. Vurder hvordan barnet oppfatter berøring som for eksempel kroppskontakt eller å kjenne på objekter. Hvordan liker barnet at du tar på det; hardt og tydelig? Forsiktig?

Vestibulær og proprioseptiv sans

Vestibulærsansen gir informasjon om bevegelse, tyngdekraft, og balanse. Den samarbeider med proprioseptiv sans som bidrar med å avgjøre sine egne kroppsdelers posisjon. Når barn med store motoriske utfordringer skal samhandle med miljøet kreves det motorisk planlegging fra barnet, men også fysisk tilrettelegging fra miljøet. Miljøet må kjenne til hvordan motorisk støtte kan gis, slik at barnet kan ha så god kropps-kontroll og forståelse for egne bevegelser som mulig.

Det krever at dere som er sammen med barnet kan noe om hvordan barnet mottar informasjon gjennom kroppen, og hvilke erfaringer det har med bevegelser i ulike retninger, og mulighet for å «ta kontroll» over egne bevegelser. Dette er viktig med tanke på for eksempel å betjene hjelpemidler.

Persepsjon

Ut over de rent tekniske målingene som kan gjøres med hensyn til syn og hørsel, bør barnets evne til å tolke sanseintrykkene som kommer fra syn, hørsel og kroppens øvrige sanser vurderes.

Motorikk

For at barnet skal kunne oppsøke og delta i kommunikasjon og samhandling i lek og aktivitet, må du kjenne til barnets motorikk og se den i sammenheng med de fysiske forholdene i miljøet.

- Kan barnet oppsøke leker, leke-situasjoner og aktiviteter selv?
- Kan barnet delta i lek og aktivitet sammen med de andre barna?
- Hva må til for at barnet skal kunne delta? Fysisk tilrettelegging og/eller hjelp?

Med tanke på valg av kommunikasjonsform og kommunikasjonsmiddel må du kjenne til barnets grov- og finmotoriske forutsetninger.

- Kan barnet utføre håndtegn?
- Hvor presist kan barnet eventuelt utfører håndtegn?
- Kan barnet peke på bilder/grafiske symboler?
- Kan barnet betjene ulike former hjelpemidler og tastatur, hvilke og på hvilken måte?

Motorisk kontroll kan variere ut fra hvilken posisjon barnet har, tidspunkt på dagen eller hvilken situasjon barnet er i. For noen barn vil det også være avhengig av hvem de er sammen med, og forhold i omgivelsene som for eksempel om det skjer mye rundt barnet som kan forstyrre.

- Hvordan er barnets hodekontroll i ulike posisjoner?
- Hvilke kroppsdelar har barnet kontroll over?
- Hvilke bevegelser har barnet kontroll over?
- Hvilke utgangsstillinger er egnet for barnet i ulike aktiviteter (sitte, stå og ligge)?
- Hvordan kan barnet posisjoneres for at det skal kunne delta i leken?
- Hvordan kan barnet posisjoneres så det skal kunne betjene ulike løsninger / delta i samtaler/være sammen om noe?
- Har barnet egnede hjelpemidler som passer og gir god posisjonering?

Lær mer her: [Kartlegging av posisjonering](#)

Helse/somatikk

Det er flere medisinske faktorer som kan påvirke barnets kommunikasjonsmuligheter. Dette bør dokumenteres slik at de voksne rundt barnet kjenner til hvordan disse faktorene påvirker barnet og barnets kommunikasjon, og selvfølgelig for at medisinske prosedyrer følges. Medisinske faktorer kan være:

- barnets diagnose eller tilstand
- barnets generelle helsetilstand/sykdom
- variasjon i barnets dagsform
- epilepsi
- søvn
- smerter
- bivirkning av medisiner
- ernæring

Grunnleggende

kommunikasjonsferdigheter

For at barnets skal få bruke sine kommunikative ferdigheter, må du hjelpe de voksne rundt til å kunne observere og gjenkjenne grunnleggende kommunikasjonsferdigheter hos barnet. For eksempel:

- Tar barnet øyekontakt?
- Bruker barnet blikket, hvordan?
- Ser barnet mot andres ansikt?
- Smiler barnet mot andre?
- Mestrer barnet delt oppmerksomhet?
- Har barnet utviklet felles oppmerksomhet, (det kan være visuelt, auditivt eller taktilt)?
- Forstår barnet årsak–virkning?
- Tar barnet tur i samspill/kommunikasjon, motorisk eller med lyd?
- Kan barnet peke, med blick eller hånd?

Kommunikasjonsinteresse og samspill

Barn kan vise ulik grad av interesse og motivasjon for å delta i kommunikasjon og samspill. Punktene under kan være et utgangspunkt for drøftinger.

- I hvilke situasjoner/sammenhenger viser barnet interesse for kommunikasjon?
- Henvender barnet seg til personer (ulike personer)? Har han/hun noen favoritter?
- Forholder barnet seg ulikt til kjente og ukjente kommunikasjonspartnere?
- Hvordan er barnets nonverbale kommunikasjon; mimikk, gester, kroppsspråk? (NB: Hvordan blir dette tolket?)
- Tar barnet tur?
- Kan barnet starte en samtale?
- Kan barnet holde i gang og avslutte en samtale?
- Gir barnet nok informasjon i kommunikasjon med andre?
- Ber barnet om informasjon?
- Kommenterer barnet noe det ser og opplever?
- Gir barnet uttrykk for humor?

Interesser / liker å holde på med / leke med / gjøre

Barn lærer og utvikler språk gjennom lek og aktiviteter de interesserer seg for.

Det er derfor viktig å kartlegge barnets interesser. Det kan være grunnlag for å utvikle språkferdighetene og tilrettelegge for samspill og kommunikasjon. Har barnet felles interesser med sine jevnaldrende som kan danne grunnlag for samspill/samhandling?

- Hvilke aktiviteter liker barnet?
- Har barnet noen favorittleker?
- Hvilke typer leker liker barnet å delta i?
- Hvilke spill liker barnet?
- Har barnet noen favorittbøker, filmer/tv/YouTube, musikk mm?
- Hvilken mat og drikke liker barnet?

Motivasjon

Det er viktig at du og de andre i arbeidslaget er opptatt av barnets motivasjon for å kommunisere og bygger på denne motivasjonen i arbeidet med å støtte språkutviklingen. Viser barnet motivasjon for å:

- å uttrykke seg?
- delta?
- ikke gi seg?
- benytte ulike kommunikasjonsstrategier?

Språk

For å kunne støtte språkutviklingen er det viktig at dere sammen drøfter barnets impressive og ekspressive språkferdigheter.

Impressive språkferdigheter:

- Hva forstår barnet av ord?
- Hva forstår barnet av kroppsspråk, gester og mimikk?
- Hva forstår barnet av ASK i form av grafiske symbol, konvensjonelle håndtegn, annet?

Ekspressive språkferdigheter:

- Hva/hvor mye forståelig tale (uttale) har barnet?

- I hvilken grad kan barnet uttrykke seg ved hjelp av kroppsspråk, mimikk og gester?
- I hvilken grad kan barnet uttrykke seg ved bruk av ASK/grafiske symbol?
- Hvordan er barnets forståelse og bruk av språk, da også ASK, sett i forhold til jevnaldrende uten kommunikative og motoriske utfordringer?

Kognisjon

Under er det listet opp kognitive ferdigheter som påvirker og har betydning for kommunikasjon og språkutvikling. Det er viktig å finne ut mer om de ulike kognitive ferdighetene, både gjennom klinisk observasjon, samtaler med omgivelsene og standardisert kognitiv kartlegging.

- hukommelse
- våkenhet
- regulering
- avledbarhet
- minne
- oppmerksomhet
- konsentrasjon
- planlegging
- evne til å lære
- resonnering
- evne til å bearbeide informasjon/ sanseinntrykk prosesseringshastighet
- problemløsning
- organisering
- arbeidstempo
- visuospatiale evner
- språkferdigheter

Kjeve/munn/pust

Gjør observasjoner av barnets munn-motoriske funksjon. Se på for eksempel barnets pust, om han eller hun bevisst kan lage noen lyder (vokalisering), hvordan går det med spising og om det sikler. En fysioterapeut eller logoped vil kunne bidra inn med eventuelle tiltak på dette området.

Notater:

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Denne veilederen er utarbeidet i forbindelse med tjenestemodellen «Tidlig innsats for små barn med behov for ASK». Det betyr blant annet at den retter seg spesielt mot barn som, på grunn av motoriske utfordringer, ikke kan utvikle tale, og har behov for alternativ og supplerende kommunikasjon, ASK. Vi tenker at veilederen er aktuell i forhold til andre barn med behov for ASK, også, og ønsker å gjøre den tilgjengelig for flere. Det er et mål at veilederen kan bidra til å støtte kunnskapsbasert praksis.

«Veiledning i arbeidslaget» er i hovedsak skrevet til deg som er fagperson i arbeidslaget rundt barnet med behov for ASK. Den vil gi deg innblikk i temaer og som bør inngå i veiledningen rundt å støtte barnets språk og kommunikasjon. Aktuelle temaer er blant annet kommunikasjon og samspill, språk- og kommunikasjonsutvikling, den magiske leken, samtaleferdigheter og skriftspråkstimulerende aktiviteter.

Bakerst i veilederen ligger det eksempler på hva som bør kartlegges og vurderes for barnet og i språkmiljøet rundt barnet.